

számításba vegyék munkájuk során a társadalmi tényeket, a makrovilág összefüggéseit és a mikroközösség jelenségeit. Oktatásunk célja a bürokratikus és személytelen iskola helyett a személyiség fejlesztésén alapuló iskolai modell elfogadtatása volt.

Miközben rendszeresen folytak a Műhelyben a továbbképzések, ráébredtünk arra is, hogy csak a pedagógusok felkészítésével nem érjük el céljainkat: a rossz körülmények között élő gyerekek életében a legjobb iskola sem szünteti meg hátrányukat, sőt csak fokozza azt. Nem volt elég tehát az oktatási rendszer analízisét elkészíteni, kritikáját megfogalmazni, hanem új iskolatípust kívántunk kifejleszteni, melyben a személyiség tisztelete az alapelv. Nélkülözhetetlenné váltak azok a szakemberek, akik a gyerekek családjának nyújtanak segítséget. Ezért kezdtünk el gondolkodni szociális munkások képzésén is. A Műhely csapatából többen váltottak szakmát – megtanulták a Magyarországon akkor még nem elfogadott szociális munka alapjait, s ezzel a szakma előhírnökei, alapítói lettek. *Hegyesi Gábor, Szalai Júlia, Vági Gábor, Ritoók Magda, Gelencsér Katalin, Kemény Bertalan, Török Iván, Herczog Mária, Somorjai Ildikó, Pőcze Gábor, Komlósi Piroska, Gondos Anna, Bartha Daisy és sokan mások segítették a pedagógiát, a pszichológiát és a szociológiát találkozásait és érvényesítését a mindennapokban, az oktatási munkában.*

1984-90 közötti időszakban azonban további felismerésként fogalmazódott meg bennünk, hogy az iskolai rendszer változásához nem elég csak az oktatási rendszer változtatásáért küzdenünk, tanárok, segítő szakmában dolgozók felkészítésével, hanem alapvető politikai változásokra is szükség van: ezen belül egy új diszciplína megszületésének is tanúi voltunk, amit *Ferge Zsuzsa* társadalompolitikának nevezett – s szociálpolitikaként került a köztudatba. Ezekben az években tudatosult bennünk a rendszerváltozás igénye az élet minden területén, és megértettük: olyan civil társadalmat kell kiépítenünk, melyben a szabadságeszme, a szolidaritás, a teljesítményelvűség és az esélyegyenlőség valóban érvényesülhetnek, tehát nem csak elérhetetlen távolságban lévő ideaként élnek. A fogalmi keretek kidolgozása mellett azt tartottuk a legfontosabbnak, hogy mi magunk is részt vegyünk a változásokban, s nem szemlélhetjük külső megfigyelőként környezetünket, amelyben élünk.

A Műhely 1990-ben megszűnt, azzal, hogy teljesítette feladatát: kritikai magatartásra, a demokrácia lehetőségeire, a civil társadalom szervezésére készítette fel tagjait.

Ma jóleső érzéssel emlékezem azokra az évekre, amikor volt erőnk – sokszor az egyetem vezetésével is dacolva – olyan tanulási folyamatot szerveznünk, amely új új szakmák új fogalmak bevezetéséhez járult hozzá. Személyiségünkben is gazdagodtunk: tíz év után is barátokként számíthatunk egymásra, és miközben politikai és személyes konfliktusok bénítják meg sok tekintetben a cselekvést, a Műhely tagjai közötti „network” természetes lett. A terminológiai viták helyett – akár szociálpedagógusról, akár iskolai együttműködésről érdemes gondolkodnunk a jövőben is: hogyan változtatható meg közvetlen környezetünk, hogyan befolyásolhatók a döntési folyamatok olyan irányba, hogy gyermekeink – jogukat és kötelezettségeiket ismerve személyiségükben rejlő lehetőségeik maximális érvényesítésével tanulhassanak, élhessenek.

TALYIGÁS KATALIN

A poszt-szocializmus gyermekei

A magyar felnőttek számára a politika félelemmel terhes, negatív jelentésudvarral övezett fogalom volt. Életünk az elmúlt évtizedekben úgy telt, hogy a politika Damoklesz kardja lebegett a fejünk fölött. Miközben nem politizálhattunk, mégis minden politika volt körülöttünk. Zajos némaságban teltek mindennapjaink. Kimondatlan és kimondhatatlan politikai traumák némitottak el bennünket, tettek szájkosarat a tömegkommunikációs eszközökre, fojtották be a szót a tanárokbá és a felnőttekbe.

Kettéhasadt világban éltünk. Az egyik világban élünk adatott és engedtetett a magunk mércéi és normái szerint. Az ismerősség, az otthonosság, a túlélés akarása jellemezte ezt a világot, mely láthatatlan és néma volt számunkra. Ott, ama másik világban zajlottak

a politikai történések. A két világ között nem volt kapcsolat, az egyéni történetek nem álltak össze közös történelemmé.

Hiányok járták át keresztül-kasul a meghasonlott társadalmat. Elmerült a múlt, elveszett a személyiség, és nem volt tere a közösségeknek sem. Kiürültek az értékek, kiszikadtak a közbeszéd éltető forrásai.

A túlélés egyetlen esélye a visszahúzódás, a másakra nem tekintő önző érvényesülés volt. Sem egyik, sem másik stratégia nem biztosította a társadalmilag elfogadott célok jegyében, társadalmilag elfogadott eszközök alkalmazására lehetőséget adó nyugodt cselekvés örömét.

1989-ben úgy látszott, hogy a meghasonlásnak egyetlen pillanat alatt vége szakad. Eltűnt magánélet és közélet egymással soha nem találkozó párhuzama, megkezdődött a demokratikus és plurális politikai élet. Nyilvánossá váltak az addig titkolt szimbólumok, kibeszélhetővé váltak a traumák, kiszabadult a közbeszéd az öncenzúra béklyóiból.

Az elsivatagosodott értékmezőn felbukkantak a legitim cél- és eszközértékek, amelyeket immár nem kell szégyenleni, elfogadásuk nem pusztá behódolás következményei, hanem vállalás, meggyőződés, megvallás tárgyai.

Az ideológiai és politikai változások nyomán előtérbe léptek a társadalmi és gazdasági átalakulás már korábban megindult folyamatai, melyek eredményeképpen idővel megjelenhet majd a polgári élet, s azzal együtt a politika, mely nem fenyeget többé, hanem a köz boldogulásának hasznos eszköze lehet. Ez a polgárosodási folyamat lesz a bázisa az értékek újra megjelenésének és társadalmi elfogadásának. Átvitt értelemben re-evangelizációnak is nevezhetjük ezt a fejleményt, melynek részeként a szabadság, a tulajdon, az esélyek egyenlősége válik majd vezető értékévé mindenki számára, miközben keresi a maga számára a boldogulást, lehetőleg úgy, hogy ne akadályozza, hanem segítse a másikat.

Reményeink azonban gyorsabban vágtattak mint a valóságos lehetőséget. A helyükre került értékek konfliktusba kerültek a korábban megszerzett biztonsággal, mely ugyan hazug konszenzuson és gazdaságilag káros és tarthatatlan szisztémán alapult, de hozzá szoktunk, mint Pavlov kutyája a csengetéshez.

A politikai fenyegetettség helyére az egzisztenciális fenyegetettség került, s a jövő legnagyobb titka, hogy lesz-e elég ideje és türelme a magyar társadalomnak, hogy miközben immár a maga erejéből megszerzi a biztonságot, nem veszti el hitét a szabadságban. Máskülönbön könnyen létrejöhet az illúzió, hogy a szabadság elnyerésének ára a biztonság elvesztése volt, s ezáltal felerősödhet a kísértés új tekintélyuralmak, demokráciahiányos állapotok követésére.

A poszt-szocializmus gyermekeinek életkörülményei radikálisan megváltoztak, s ebben a helyzetben a nevelők felelőssége nagyobb mint valaha.

A vizsgálatok jelzik, hogy életvilág és politika egymással soha nem találkozó párhuzama elmúlt, s a politikakép tartalma hatalmasan kibővült, megváltozott. A negativitás pozitivitással egészült ki, s megjelent a kettő termékeny együttese, az ambivalencia is.

Még mélyrehatóbb a denotátumok változása. Míg korábban a tömegkommunikáció által politikának bemutatott külkapcsolatok uralták a politikaképet, addig a ma felnövekvők számára a politikai témák mindenekelőtt a hazai közügyek összefüggésében jelennek meg. Míg a 80-as évek tizenévesei számára a politikus ideáltípusa a televízió kommentátora volt, és a par excellence politikai esemény a külpolitikai mezőbe ágyazódott, addig a 90-es évek tizenévese árnyaltan meg képes különböztetni a politikai intézményeket, a politikai erőteret alakító és abban résztvevő szereplőket. A tizenévesek felfogják, hogy a politikus a köz ügyeiért felel, a politikai folyamatok alakításában részt vesz, s döntéseiért felelősséggel tartozik a társadalomnak, melynek megbízásából cselekszik. Előtérbe került a nyilvános politikai kommunikáció, a vita, az alku, a kompromisszum, melyet a dolog természeténél fogva persze megelőz az éles politikai harc. A külpolitikában központba került a magyar állam, és annak elhelyezkedése Európában, részét képezik a magyar nemzet kisebbségbe szakadt csoportjai is. Alapvetően vértelen események láncolataként jelenik meg ma már a politikum, s ez döntő változás a korábbi nemzedékek politikai tudatát formáló hatásokhoz képest.

A megváltozott helyzet tanulsága, hogy tanulni kell a politizálást. Felmerül a kérdés azonban, hogy ki tanítsa? A mai tizenévesek előtt járó nemzedékek a tanult politikai tehetetlenség állapotában nőttek fel, politikai szocializációjukból hiányzanak az aktív demokratikus politizálás cselekvési mintái. A visszahúzódás, a politikai félelmek, hamis politikai illúziók iránti fogékonyság, elvtelen behódolás, a szabadságtól való menekülés stratégiái hasznavehetetlenek.

A demokratikus politikai nevelésből egyetlen ma élő nemzedék sem maradhat ki. A dilemma hasonlatos ahhoz, amit annak idején *Kossuth Lajos* úgy jellemzett, hogy belemerjen-e ereszkedni a mélyvízbe az is, aki még nem tud úszni, és tanulja meg ott az úszást, vagy sajátítsa el előbb az úszás készségeit kint a szárazon. Demokrácia csak akkor lesz Magyarországon, ha demokratikusan érző, gondolkodó és cselekvő állampolgárok is lesznek. A demokratikus állampolgári identitás talpköve a jogtudat, mely tanulható, tanítható, s ami a legfontosabb, gyakorolható. Mielőbb szükség volna olyan állampolgári nevelésre, mely egyfelől tartalmazza a jogok megismertetését, másfelől pedig alkalmat ad a félelemmentes élet technikáinak gyakorlására és annak megtapasztalására, hogy egyedül ez az élet vezet sikerre, boldogulásra, érvényesülésre. Illúzióink ne legyenek, szenvedés, nyomorúság, szerencsétlenség, boldogtalanság és igazságtalanság marad bőven a földön, de ezek forrása többé már nem a politika lesz. Harcaink értelmet nyerhetnek, s nem leszünk többé vigasztalan magyar Messiások.

CSEPELI GYÖRGY

Hogyan garantálhatók a gyermeki jogok?

Kiindulópontok

1. „A gyermeknek, figyelemmel fizikai és szellemi érettségének hiányára, különös védelemre és gondozásra van szüksége, nevezetesen megfelelő jogi védelemre, születése előtt és születése után.” (1)

2. „Az ifjúság akkor fejeződik be a speciális emberi jogi védelem szempontjából, amikor mind biológiai és pszichológiai, mind pedig egzisztenciális tekintetben is önálló polgárrá válik a személyiség.” (2)

3. „Az alapvető emberi jogok... rendszerének értelmezési elvei: az egyetemesség, a feltétlenség, az egyenlőség, az elidegeníthetetlenség és a kiterjesztő értelmezés (tehát)”

a) a dokumentumban foglalt jogok mindenkit, kivétel nélkül

b) önmagán a személyiség létén alapulva,

c) mindenkit egyenlő mértékben, megkülönböztetés nélkül megilletnek;

d) az egyetemes, feltétlen és egyenlő jogoktól a jogosultak nem foszthatók meg, és a jogok korlátozása is csak megfelelően indokolt esetben, mások alapvető jogainak védelme és a demokratikus társadalom rendje érdekében, szigorú garanciarendszer alkalmazása mellett engedhető meg,

e) vitás esetben a jogokat sohasem megszorítóan, hanem mindig kiterjesztően kell értelmezni, a jogosult számára kedvező módon.” (3)

4. „A jogegyenlőség deklarálása az állam által vállalt »eredménykötelem«. Tartalmilag ez azt jelenti, hogy a kötelezettség vállalójának minden egyes »kedvezményezettet«, tehát minden egyént olyan helyzetbe kell hoznia, amely helyzetben az képes a számára biztosított jogokat a többiekhez azonos szinten érvényesíteni. Az ifjúságnak biztosított különleges jogvédelem tehát a hátrányos helyzet kiegyenlítését, a sérülékenység és érzékenység állapotában a sérelmek elhárítását, az átlagos jogérvényesítési esélyhez való közelítést kell hogy célozza. Ebben az összefüggésben a különleges jogvédelem nem mond ellent a jogegyenlőség követelményének, hanem éppen ellenkezőleg, annak garanciális eszközeként működik.” (4)

5. „A diáklét átmeneti állapot. A gyermeki (illetve diák) státusz nem korlátozza a jogérvényesítést, a jogképesség birtokbavétele viszont csak fokozatokban vagy precedensek mentén történik. Ebből következik:

a) a törvény előtti egyenlőség elve csak korlátozottan, illetve közvetlenül egyáltalán nem terjeszthető ki a gyermeki léthelyzetre;